

KİTAP KRİTİĞİ:

DİJİTALLEŞME SÜRECİNDE SOSYAL POLİTİKADA GÜNCEL GELİŞMELER

Editörler:

Dr. Abdulkерim GÜN

Doç. Dr. Osman AKGÜL

Nobel Yayınevi

XII + 210 sayfa

ISBN: 978-625-386-010-3

E-ISBN: 978-625-386-011-0

1. Basım, Aralık 2024

Dr. Murat KALKAN¹

¹ Dr. Öğr. Üyesi, murat.kalkan@istanbul.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7079-5238

GİRİŞ

İçinde yaşadığımız çağ, dijitalleşmenin sosyal, ekonomik ve siyasi alanların tüm katmanlarına derinlemesine nüfuz ettiği bir dönemdir. Bu anlamda dijitalleşme yalnızca teknik bir yenilenme değil, aynı zamanda yapısal bir dönüşüm süreci olarak da değerlendirilmelidir. Zira teknolojik alanda yaşanan baş döndürücü gelişmeler, üretim şekillerinden çalışma ilişkilerine, kamu hizmetlerinden bireysel mahremiyete kadar uzanan geniş bir yelpazede, yerleşik paradigmaların yeniden tanımlanmasını zorunlu kılarak toplumsal örgütlenmenin temel dinamiklerini de dönüştürmektedir. Bu gelişmeler de en temelde toplumun refahını artırmayı ve bunun adil dağılımını sağlayarak sosyal gelişmeyi ve bütünleşmeyi tesis etmeyi amaçlayan bir alan olan sosyal politika açısından (Kalkan, 2022: 1-2; Bochel & Daly, 2021: 5) yeni imkânlar doğurmaktadır. Ancak bu durum aynı zamanda ciddi zorlukları ve meydan okumaları da beraberinde getirmekte böylece sosyal politika-refah devleti ile dijitalleşme arasındaki ilişkiyi ve bunların yansımalarını ele almayı zorunlu kılmaktadır (Maier-Rigaud vd., 2022: 173).

Aslında refah devletlerinin hizmetlerinin dijitalleşmesi yeni bir olgu değildir. Kökleri II. Dünya Savaşı sonrası döneme kadar uzanmaktadır ve hükümetlerin sosyal politika uygulamalarını desteklemek için ilk bilgisayarları kullanmaya başlamasıyla alakalıdır (Henman, 2022: 537). Ancak günümüzde yapay zekâ, büyük veri analitiği ve otomasyon gibi teknolojilerin entegrasyonu, bu süreci nitelik olarak farklı bir boyuta taşımıştır. Bu durum, akademik literatürde “dijital refah devleti” (digital welfare state) olarak kavramsallaştırılan yeni bir devlet formasyonuna zemin hazırlamakta (van Toorn vd., 2024: 508) ve yeni risklere karşı refah devletlerinin telafi edici anlayış yerine risk önlemeye odaklanan bir “sosyal yatırım” (social investment) paradigmasına yönelmesini mecbur kılmaktadır (Eichhorst vd., 2022: 65-68).

DİJİTALLEŞME SÜRECİNDE SOSYAL POLİTİKADA GÜNCEL GELİŞMELER

İşte bu kritik kesişim noktasında, Dr. Abdulkirim Gün ve Doç. Dr. Osman Akgül’ün editörlüğünü üstlendiği “*Dijitalleşme Sürecinde Sosyal Politikada Güncel Gelişmeler*” başlıklı eser (Gün & Akgül, 2024), yukarıda bahsedilen küresel tartışmaları Türkiye bağlamında da ele alarak akademik literatürde önemli bir boşluğu doldurmak için okuyucunun karşısına çıkmaktadır. Nobel Akademik Yayıncılık tarafından 2024 yılı sonunda yayımlanan bu derleme çalışma, dijitalleş-

me olgusunu sosyal politikanın farklı açlarından ele alan sekiz özgün bölümden oluşmaktadır. Bu kapsamda kitabın içeriği irdelendiğinde aslında eserin iki yönlü bir amaç doğrultusunda kurgulanmış olduğu açık biçimde ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK) bünyesinde faaliyet gösteren Güvenli İnternet Merkezi'nin koordinasyonuyla yürütölen bir toplumsal farkındalık sürecine katkı sağlamak ve bu doğrultuda dijitalleşmenin toplumsal etkilerine dair bilinç düzeyini artırarak bir kamu görevi ifa etmektir. İkinci ve daha akademik düzlemdeki hedef ise, dijitalleşmenin sosyal politika konuları üzerindeki etkilerini bilimsel bir bakış açısıyla ele alarak hem akademik camiaya hem de politika yapıcılara referans niteliğinde kapsamlı bir kaynak sunmaktır.

Yukarıda verilen bilgiler doğrultusunda kaleme alınan elinizdeki değerdendirme metni hazırlanırken kitabın argümanlarını ve katkılarını üç ana tematik eksen etrafında incelemenin mümkün olduğu görölmüşür. Bunlar;

- a) Kavramsal altyapıya dair bölümler,
- b) Sosyal politikanın temel meselelerini ampirik analizlerle ele alan çalışmalar,
- c) Dijitalleşmenin sektörel uygulamalarını ve insan faktörünü mercek altına alan bölümler,

şeklinde tasnif edilebilmektedir.

Kitabın ilk iki bölümü, okuyucuya ilerleyen sayfalarda yürütölecek tartışmalar için gerekli olan kavramsal zemini hazırlamaktadır. Bunlardan birincisi “Dijital Dönüşümün Toplum Üzerindeki Etkileri: Toplum 5.0” başlıklı bölümdür. Kitabın da ilk bölümü olan bu çalışmada yazar, avcı-toplayıcı topluluklardan (Toplum 1.0) başlayarak tarım, sanayi (Toplum 3.0) ve bilgi toplumlarına (Toplum 4.0) uzanan tarihi evrimi, endüstriyel devrimlerle ilişkilendirerek bütöncöl bir bakış açısıyla sunmuştur. Bu bağlam, yazarın, teknoloji odaklı Endüstri 4.0'ın ötesinde, insanı merkeze alan ve toplumsal sorunlara teknolojik çözümler getirmeyi hedefleyen “süper akıllı toplum” vizyonu olarak Toplum 5.0 kavramını detaylandırmasına imkân tanımıştır. Sosyal problemleri ekonomik kalkınma yoluyla ama merkezine sosyal eşitliği oturtarak halletmeyi hedefleyen bu yeni toplum modelinin teknolojik temellerini (yapay zekâ, nesnelerin interneti, blok-zincir) ve sosyoekonomik etkilerini (eğitim, sağlık, çalışma hayatı) geniş bir perspektifle ele alan yazar, dijitalleşmenin toplumsal yapıları nasıl dönüştürdüğünü ortaya koymuştur. O yüzden bu çalışmanın, bir açılış bölümü olarak, kitabın geri

kalanında ele alınacak olan güncel sosyal politika meselelerinin anlaşılması için gerekli olan temel kavramsal çerçeveyi ve terminolojiyi başarılı bir şekilde sunduğu muhakkaktır.

Kitabın “Dijital Ekonomide Yükselen Trendler: Dijital Ticaret, Online Bankacılık ve Dezavantajlı Gruplar” başlıklı ikinci bölümü, birinci bölümde ortaya konulan teorik çerçeveyi ampirik düzeyde pekiştirerek, dijitalleşmenin ekonomik yansımalarını güncel veriler eşliğinde somutlaştırmakta ve böylece eserin tamamının kavramsal altyapısının çizilmesinde önemli bir rol üstlenmektedir. Yazar, çok sayıda güncel grafik ve istatistiki veriden faydalananarak, özellikle COVID-19 pandemisinin hızlandırıcı etkisiyle elektronik ticaret ve dijital bankacılık hizmetlerinin küresel ve yerel ölçekteki yükselişini etkileyici bir şekilde gözler önüne sermiştir. Bölüm, bu ekonomik dönüşümlerin bir analizini sunmakla kalmayıp, konuyu sosyal politikanın merkezine taşıyarak dijitalleşmenin toplumdaki dezavantajlı gruplar üzerindeki etkisini de irdelemektedir. Bir başka deyişle bu çalışmanın ayırt edici yönlerinden biri, dijital dönüşümün sosyal politika ile kesişen boyutlarına özel bir vurgu yapmasında saklıdır. Çünkü yazar, dijitalleşmenin bir yandan uzaktan çalışma gibi yeni istihdam olanakları ve hizmetlere erişim gibi fırsatlar sunduğunu, diğer yandan ise dijital uçurum ve yeni beceri gereksinimleri gibi zorlukları da beraberinde getirdiğini vurgulamaktadır. Netice olarak kitabın ikinci bölümünün, dijital ekonomideki güncel trendleri belgelerken, bu sürecin adil ve kapsayıcı bir toplumsal yapıya hizmet etmesi için politika geliştirmenin önemine dikkat çekmek suretiyle kitaba önemli bir sosyal boyut kazandırdığını söylemek lazımdır.

Kitabın, sosyal politikanın temel meselelerini ampirik analizler aracılığıyla ele alan bölümünü oluşturan üç çalışma, eseri yalnızca klasik bir derleme olmaktan çıkarak, özgün bulgulara dayanan nitelikli bir araştırma kitabına dönüştürmektedir. Bu bağlamda dikkat çeken ilk çalışma, aynı zamanda kitabın üçüncü bölümünü teşkil eden ve dijitalleşmenin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisini panel veri analizi yoluyla inceleyen “Dijitalleşme ve Gelir Eşitsizliği: En Dijital Ekonomiler Üzerine Bir İnceleme” başlıklı çalışmadır. Çalışmada yazar, 2001–2021 dönemini kapsayan ve en dijital ekonomilerden oluşan bir örneklem üzerinden, çeşitli bilgi ve iletişim teknolojileri göstergeleri temelinde oluşturulan dijitalleşme endeksini kullanarak ekonometrik bir çözümleme gerçekleştirmiştir. Bölümün en dikkat çekici bulgusu, dijitalleşme ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişkinin tek yönlü olmadığını, ülkelerin kendi iç dinamiklerine göre farklılık gösterdiğini or-

taya koymasındır. Analiz sonuçlarına göre dijitalleşme; Brezilya, Kanada, Meksika, Türkiye ve Birleşik Krallık gibi ülkelerde gelir eşitsizliğini azaltıcı bir etki gösterirken, Fransa ve Almanya'da ise artırıcı bir rol oynamaktadır. Bu bulgularla bölüm, dijitalleşmenin sosyal sonuçlarının evrensel olmadığını ve her ülkenin kendi sosyoekonomik yapısı içinde değerlendirilmesi gerektiğini göstererek, politika yapıcılar için standart reçetelerden kaçınılması gerektiğine işaret etmektedir.

Kitabın dördüncü bölümü de yine –üçüncü bölüm gibi- sosyal politikanın temel meselelerinden birine eğilen ampirik bir çalışmadır. “Dijitalleşme ve Türk Emek Piyasası: Parabolik Bir Yaklaşım” başlığıyla okuyucuya sunulan bu bölümde yazar, dijitalleşmenin Türk emek piyasası üzerindeki etkilerini, yenilikçi ve dinamik bir bakış açısıyla ele almakta ve dijitalleşmenin istihdam üzerindeki etkisinin tek yönlü olmadığını, parabolik bir ilişki sergilediğini öne sürmektedir. Buna göre dijitalleşme, başlangıçta belirli iş kollarını ortadan kaldırarak istihdamı olumsuz etkilese de, belirli bir eşiğe ulaştıktan sonra yeni iş alanları ve sektörler yaratarak istihdamı artırıcı bir rol oynamaktadır. Araştırmada, 1990-2022 dönemine ait Türkiye verileriyle gerçekleştirilen ekonometrik analiz sonucunda bu ilişki ampirik olarak doğrulanmıştır. Bu çerçevede yazar, teknolojik dönüşümün emek piyasaları üzerindeki etkilerinin zamana yayılan ve çok aşamalı bir süreç olduğunu göstererek, politika yapıcılara geçiş dönemindeki olumsuz etkileri azaltacak ve uzun vadedeki olumlu potansiyeli ortaya çıkaracak stratejiler geliştirmenin önemini hatırlatmaktadır.

Kitabın beşinci bölümünü teşkil eden ve “Teknolojik İlerlemenin İşsizlik Üzerindeki Etkileri: Bir Makroekonomik Analiz” başlığını taşıyan çalışma da, yine önceki iki bölüm gibi sosyal politikanın merkezî temalarından biri olan işsizlik sorununa ampirik bir perspektifle yaklaşmaktadır. Bu bölüm, teknolojik ilerlemenin işsizlik üzerindeki etkilerini zamana-bağlı bir perspektifle inceleyerek, teknolojinin işsizlik üzerindeki etkisinin statik olmadığını, kısa ve uzun vadede farklılıklar gösterdiğini öne sürmektedir. Bu yaklaşıma göre teknolojik gelişmeler, kısa vadede otomasyon yoluyla iş gücü piyasasında bir dönüşüme yol açarken, orta ve uzun vadede ise yeni iş alanları yaratarak ve ekonomik büyümeyi teşvik ederek bu etkiyi dengelemektedir. Yazar, Türkiye özelinde gerçekleştirdiği analizleriyle teknolojik bir şokun işsizlik üzerinde kısa ve orta vadede geçici bir artışa neden olduğunu ancak bu etkinin uzun vadede sönümlenerek ortadan kalktığını ve nötr bir duruma ulaştığını göstermektedir. Dolayısıyla bu bölü teknolojik dönüşümün yarattığı istihdam sorunlarının kalıcı olmak zorunda olmadığını,

kısa-uzun vade için seçilecek doğru politika araçları ile bu geçiş sürecinin yönetilebileceğini ortaya koyarak politika yapıcılara önemli bir bakış açısı sunmaktadır.

Kitabın son üç bölümü yukarıda işaret edildiği üzere dijitalleşmenin spesifik uygulama alanlarına ve insan boyutuna odaklanan araştırmalar olarak dikkat çekmektedir. Bunların ilki ve aynı zamanda kitabın da altıncı bölümü olan “Sağlık Hizmetlerinde Dijital Dönüşüm ve Kamu Politikaları” başlıklı çalışmada dijitalleşmenin sosyal politika açısından en hayati alanlardan biri olan sağlık hizmetleri üzerindeki dönüştürücü etkisi kapsamlı bir şekilde incelenmektedir. Bölüm güncel dijital sağlık uygulamalarını detaylı bir biçimde tanımlayarak, bu teknolojilerin sağlık hizmetlerine erişimi nasıl kolaylaştırdığını, maliyetleri nasıl düşürdüğünü ve hizmet kalitesini nasıl artırdığını ortaya koymaktadır. Çalışmada Türkiye’deki dijital sağlık dönüşümüne özel olarak odaklanılmış ve aynı zamanda da, bu dönüşüm sürecinde devletin rolü merkeze oturtularak, yönetim, yasal altyapının oluşturulması, veri güvenliği ve mali sürdürülebilirlik gibi kamu politikası boyutları ele alınmıştır. Bu çok yönlü yaklaşımıyla bölüm, sağlık hizmetlerinde dijitalleşmenin sadece teknolojik bir yenilik olmadığını bunun yanında toplumsal refahın güçlendirilmesi ve daha etkili bir kamu hizmeti sunumunun inşası bakımından stratejik bir sosyal politika aracı olarak değerlendirilmesi gerektiğini güçlü biçimde ortaya koymaktadır.

Kitabın “Kamu Çalışanlarının Bilgi Güvenliği Farkındalığı ve Dijital Mahremiyet Bilinci Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” adlı yedinci bölümü de sosyal politikanın spesifik uygulama alanlarına ve insan boyutuna odaklanan bir çalışmadır. Yazar bu başlık altında, dijitalleşme sürecinin en kritik aktörlerinden olan kamu çalışanlarına odaklanarak, kitaba örgütsel bir boyut da kazandırmaktadır. Bölüm, kamu çalışanlarının ‘Bilgi Güvenliği Farkındalığı’ ile ‘Dijital Mahremiyet Bilinci’ arasındaki ilişkiyi, 416 katılımcıyla gerçekleştirilen bir anket çalışması üzerinden, istatistiksel analiz yöntemleriyle incelemiştir. Araştırmanın bulguları, bilgi güvenliği farkındalığı ile dijital mahremiyet bilinci arasında çok güçlü ve pozitif bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Bu özgün alan araştırmasıyla bölüm, dijital devletin ve kamu hizmetlerinin güvenliğinin sadece teknolojik altyapıya değil, aynı zamanda ‘insan faktörüne’ ve çalışanlara yönelik sürekli eğitim ve farkındalık politikalarına ne denli bağlı olduğunu somut verilerle göstererek, sosyal politika uygulamaları için önemli çıkarımlar sunmaktadır.

Kitabın sekizinci ve son bölümü olan “Blokzincir Teknolojisi ve Sosyal Politi-

ka Uygulama Alanları” başlıklı çalışma, dijital dönüşümün öncül teknolojilerinden biri olarak kabul edilen blokzinciri hem teknik parametreleri hem de sosyal politika pratikleri açısından bütüncül bir yaklaşımla ele almaktadır. Bölüm, öncelikle blokzincir teknolojisinin tarihi gelişme seyrini, merkeziyetsizlik ilkesi çerçevesinde çalışan yapısını kavramsal bir düzlemde açıklığa kavuşturarak okura sağlam bir teorik zemin sunmakta ve bu anlamda blokzincir teknolojisinin sosyal politika alanı için dönüştürücü bir potansiyele sahip olduğunu vurgulamaktadır. Sonrasında ise çalışmada bu teknolojinin sosyal politika sahasındaki somut uygulama potansiyelleri incelenmekte ve hangi alanda nasıl kullanılabileceği ortaya konulmaktadır. Böylelikle eserin bu bölümünde, teknik düzeyi yüksek ve çoğu zaman karmaşık bulunan bir teknoloji sosyal politika hedefleriyle ilişkilendirilerek, dijital kamu hizmetlerinin geleceğine dair yenilikçi ve normatif bir perspektif geliştirilmiştir. Bölüm, bu bağlamda, kitabın genel tematik bütünlüğüyle uyumlu biçimde, dijitalleşmenin sosyal devletin yeniden tasarımıdaki rolünü tartışmaya açan kavramsal bir kapanış işlevi üstlenmektedir.

Sonuç olarak, Dr. Abdulkerim Gün ve Doç. Dr. Osman Akgül editörlüğünde hazırlanan “*Dijitalleşme Sürecinde Sosyal Politikada Güncel Gelişmeler*” adlı derleme kitap literatürde önemli bir boşluğu dolduran, kapsamlı ve değerli bir eserdir. Kitabın en büyük gücü, teorik çerçeve sunan, veri-odaklı betimleyici analizler yapan ve farklı ekonometrik yaklaşımlarla özgün bulgular ortaya koyan bölümleri aynı çatı altında toplayarak konuyu çok yönlü bir şekilde ele almasında yatmaktadır. Eser, dijitalleşmeyi yalnızca bir teknoloji meselesi olarak değil, aynı zamanda refah, eşitsizlik, istihdam ve kamu yönetimi gibi sosyal politikanın kalbinde yer alan konuları doğrudan etkileyen sosyal ve ekonomik bir olgu olarak ele almasıyla büyük bir değer taşımaktadır. Bu yaklaşım, dijitalleşmenin basit bir araç olmaktan öte, toplumsal ilişkileri ve güç dinamiklerini yeniden şekillendiren bir süreç olduğunu kabul eden eleştirel literatürle de örtüşmektedir (van Toorn vd., 2024: 509-510).

Bununla birlikte, eserin bu çok sesli yapısının getirdiği bazı hususlara da değinmekte fayda vardır. Özellikle, kitabın ampirik omurgasını oluşturan bölümlerde, benzer konular üzerine birbirinden farklı sonuçlara ulaşılması, eserin bütüncül argümanı açısından dikkate değerdir. Dördüncü bölümde dijitalleşmenin istihdam üzerinde uzun vadede pozitif bir etki yarattığı (parabolik ilişki) saptılırken, hemen ardından gelen beşinci bölümde bu etkinin uzun vadede nötr olduğu sonucuna varılmaktadır. Bu durum, aslında dijitalleşmenin işgücü piyasa-

ları üzerindeki net etkisine dair küresel düzeydeki belirsizliği de yansıtmaktadır. Nitekim Eichhorst vd. (2022: 64-65) tarafından da belirttiği gibi, tarihi olarak teknolojik değişme ve gelişmeler hem iş/meslek kayıplarına hem de istihdam oluşturulmasına yol açmış olsa da, dijital dönüşümün bu sefer farklı sonuçlar doğurabileceğine dair endişeler devam etmektedir. Yani kitaptaki bu farklı bulgular bir zayıflık olmaktan ziyade, konunun karmaşıklığının ve süregelen akademik tartışmanın bir yansıması olarak da okunabilir. Bununla birlikte editöryal bir müdahale ile bu farklı bulguların birbiriyle tartıştırılmaması veya ortak bir zeminde yorumlanmaması, okuyucu için, bir soru işareti de teşkil edebilmektedir. Ayrıca tüm çalışmaya rehberlik edecek bir -dijitalleşme-sosyal politika ilişkisine dair-kavramsal çerçevenin giriş bölümü olarak kaleme alınmamış olmasının zaman zaman eksikliğinin hissedildiğini söylemek lazımdır. Ancak her ne olursa olsun farklı yazarların uzmanlıklarını bir araya getirmesinin kitaba çok sesli ve zengin bir nitelik kazandırdığı ve böylece önemli bir boşluğun doldurduğunu söylemek lazımdır. Şüphesiz bu eser niteliği ve içeriğiyle Türkiye’de dijitalleşme ve sosyal politika keşişiminde çalışan akademisyenler, lisansüstü öğrenciler ve politika yapıcılar için temel bir başvuru kaynağı olacaktır. Dijital dönüşümün hızı ve kapsamı göz önüne alındığında, Birleşmiş Milletler raportörünün de dikkat çektiği “dijital refah distopyası” riskine (van Toorn vd., 2024: 508) karşı, sosyal politika perspektifinin güçlendirilmesine yönelik çabaların daha da önem kazandığı bu dönemde, söz konusu eser yalnızca güncel bir literatür katkısı sunmakla kalmayıp, aynı zamanda gelecekteki eleştirel ve kurucu çalışmalara da ilham verecek bir zemin teşkil etmektedir.

KAYNAKLAR

Bochel, H., & Daly, G. (2021). Introducing social policy. In H. Bochel & G. Daly (Eds.), *Social policy* (4th ed., pp. 1–10). Routledge.

Eichhorst, W., Hemerijck, A., & Scalise, G. (2022). Welfare states, labor markets, social investment, and the digital transformation. In: M. R. Busemeyer, A. Kemmerling, K. Van Kersbergen, P. Marx (eds.), *Digitalization and the welfare state* (pp. 64–82). Oxford University Press.

Gün, A., & Akgül, O. (Eds.). (2024). *Dijitalleşme sürecinde sosyal politikada güncel gelişmeler*. Nobel Akademik Yayıncılık.

Henman, P. W. F. (2022). Digital social policy: Past, present, future. *Journal of Social Policy*, 51(3), 535–550.

Kalkan, M. (2022). *Sosyal politika açısından Almanya’da emek piyasasının organizasyonu*. Türk Metal Sendikası Yayınları.

Maier-Rigaud, R., Mockenhaupt, J., & Mülheims, L. (2022). Editorial: Digitalisierung in zentralen Feldern der Sozialpolitik: Entwicklungstendenzen, Chancen und Risiken. *Sozialer Fortschritt*, 71(3–4), 173–174.

van Toorn, G., Henman, P., & Soldatić, K. (2024). Introduction to the digital welfare state: Contestations, considerations and entanglements. *Journal of Sociology*, 60(3), 507–522.